

ADNAN KADRIĆ
(Sarajevo)

KA NARATIVNOJ SKICI DJELA *POVIJEST
OSVAJANJA EGIPTA 1517. GODINE BOSANSKOG
PJESNIKA ALI-BEGA HERCEGOVIĆA ŠIRIJA*

*Od mog tijela slabunjavog, šta uradi jada breme
Pogledajte u šta me je pretvorilo pusto vrijeme!*¹
(Širi)

Ključne riječi: turska književnost, 16. stoljeće, narativne poetizirane kronike, Ali-beg Hercegović Širi.

1. UVODNE NAPOMENE

U ovom radu želimo predstaviti rukopis djela *Tārīh-i Fetḥ-i Mişr* i skrenuti pažnju na fenomen nefikcionalne *narativne historijske mesnevice* u književnosti Bošnjaka na osmanskome turskom jeziku. Rukopis djela nalazi se u Topkapi Saraju.² Autor djela je Ali-beg Hercegović Širi. On i doslovno i metaforički predstavlja osobu u kojoj se ujedinjaju bosanska srednjovjekovna plemićka loza Kosača i carska loza Osmanlija. Naime, Ali-beg Hercegović je sin velikog vezira Ahmed-paše Hercegovića, a unuk Hercega Stjepana Kosače i sultana Bajazida II. Djelo je pisano u formi poetizirane historijske mesnevice i predstavlja prvu dosad poznatu narativnu poemu u književnosti Bošnjaka na orijentalnim jezicima. Bašagić je na našem jeziku predstavio osnovne podatke o životu Ali-bega Širija Hercegovića iz ranih osman-

¹ Safvet-beg Bašagić, *Bošnjaci i Hercegovci u islamskoj književnosti* [priredila Lejla Gazić], BZK Preporod, Sarajevo 2007. (dalje: Bašagić, *Bošnjaci* ...).

² Zahvaljujem se direktoru muzeja u Topkapi Saraju (Topkapı Sarayı Müzesi) prof. dr. İlberu Ortaylıju i zamjenici direktora Gülendama Nakiboğlu, kao i kolegi Salmiru Kaplanu i ostalim kolegama na pomoći pri realizaciji snimanja ovog rukopisa.

skih tezkira (biografija pjesnika),³ dok se ostali autori poslije njega, nažalost, nisu uopće bavili daljim istraživanjima ovog, po našem mišljenju, vrijednog bosanskoga pjesnika s početka 16. vijeka. Začuđenost autora ovog skromnog priloga je tim veća ako se ima na umu da je rukopis djela *Tārīh-i Fetḥ-i Mişr* Ali-bega Hercegovića Širija katalogiziran, a osnovni podaci o rukopisu objavljeni prije skoro pedeset godina.⁴

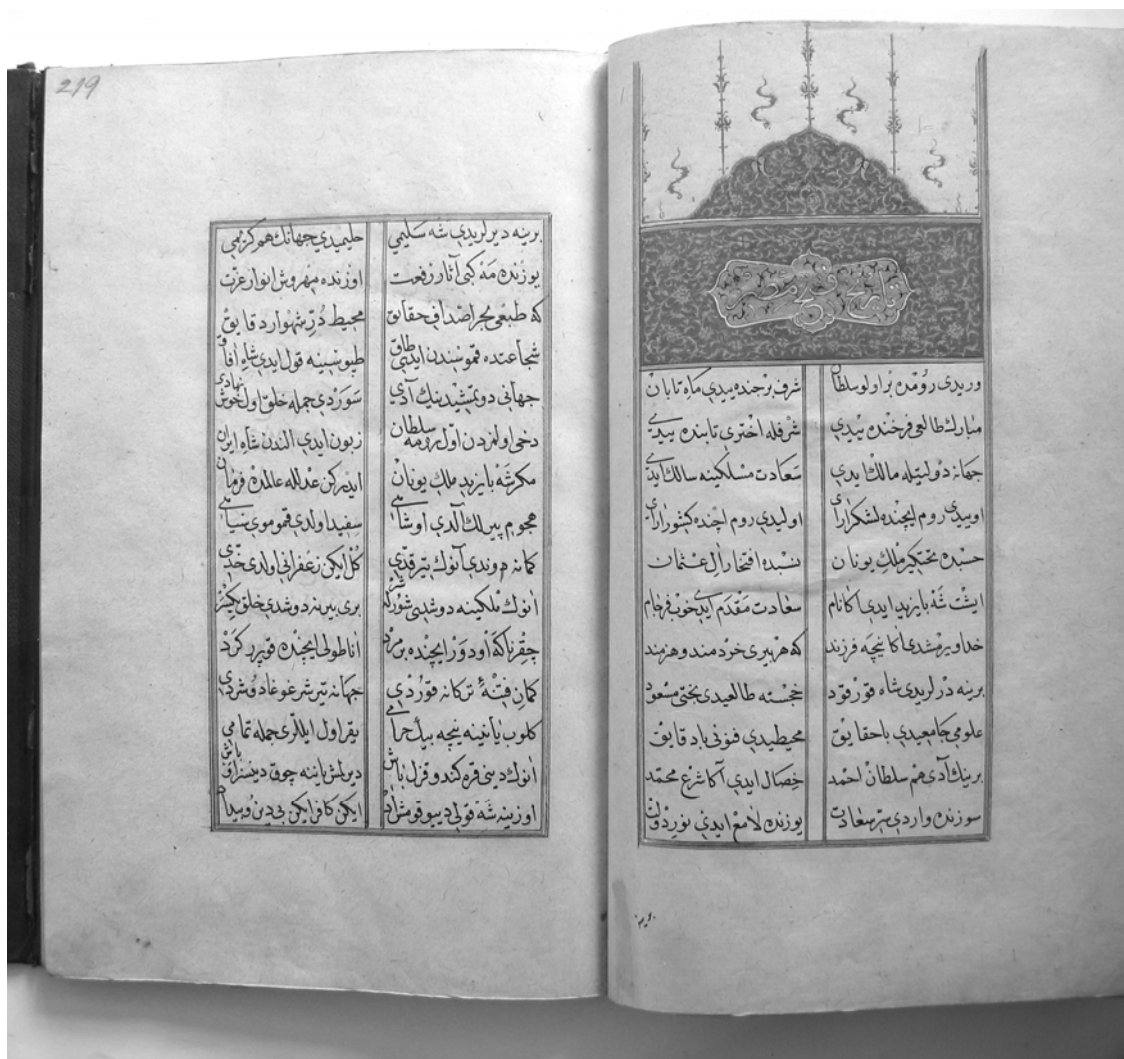
2. RUKOPIS DJELA *TĀRĪH-I FETH-I MIŞR* (POVIJEST OSVAJANJA EGIPTA)

Kao što smo već spomenuli, u radu predstavljamo rukopis djela *Tārīh-i Fetḥ-i Mişr* koji se nalazi u Topkapi Saraju (Topkapı Sarayı Müzesi – Emanet Hazinesi, TY Nr. 1433/II). Rukopis ima 99 strana (218b-267b), sa prosječno po 15 distiha (30 stihova) na jednoj strani. Ime pisca djela *Tārīh-i Fetḥ-i Mişr* je Ali, a mahlas Širi. Poema je pisana u metričkom obrascu *hezедž-i mahzufa* (Mefā‘ilün Mefā‘ilün Fe‘ülün / * – – – * – – – * – –), od 11 slogova. Na grafijskoj razini teksta kod Ali-bega Hercegovića Širija zapaža se dosta primjera fonološke *vokalske inklinacije / produženja* (imāle), odnosno stilski uvjetovanih produženja vokala kako bi se sačuvao zadati metrički obrazac. Takvo je duljenje vokala često čak i u riječima turskoga porijekla. Bez obzira na to što se navedena vrsta vokalske inklinacije odvija na principu uspostave kvantitativne melodijsko-ritmičke ravnoteže stihova unutar distiha / bejtova, ipak se takvo duljenje kratkih turskih vokala (*imāle-i maksūre*) baš i ne smatra stilistički poželjnim postupkom u poeziji.

Na morfološkoj razini poezija Ali-bega Širija pokazuje osobine jednostavnoga *irākī* stila, sa dosta turskih leksema ili leksema iz perzijskog i arapskog jezika koje su se već bile prilično odomaćile i postale sastavnim dijelom stručnog osmanskog vojnog registra početkom 16. stoljeća. Jako je puno turskih glagola. Sintaksa Širijeve rečenice (i stiha) vrlo je jednostavna. Sistem deklinacije i konjugacije također pokazuje osobitosti jednostavnosti. Ima pokoji arhaični oblik kao što je prošireni gerundivni nastavak –UbAn (sa poznatim varijacijama) u primjerima *geç-ü-ben* – TFM:84, *bas-u-ban* – TFM:152, *gör-ü-ben* itd. Odstupanja i varijacije pravopisa na morfonološkoj razini metrički su uvjetovana.

³ Bašagić, *Bošnjaci...*

⁴ Karatay, Fehmi Edhem (1961) *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*. Topkapı Sarayı Müzesi, İstanbul.

Prva strana rukopisa djela
Tārīḥ-i Fetḥ-i Mısır

3. UVOD U NARATIVNU STRUKTURU ŠIRIJEVE MESNEVIJE *POVIJEST OSVAJANJA EGIPTA*

U dosadašnjim studijama o historiji književnosti Bošnjaka na orijentalnim jezicima jako je malo radova teorijske naravi u kojima se razlučuje jezički od književnoteorijskog pristupa u proučavanju narativne strukture kakva poetskoga djela, tako da je u uvodnim studijama kakva je ova jako teško, pri opisu bilo kakva poetskoga djela Bošnjaka na osmanskome jeziku, ulaziti detaljno u različite tipove i poznatih narativnih figura, a kamoli u detalje onih manje poznatih narativnih figura u njima. Stoga smo se u ovom radu i odlučili, za početak, samo dati kraći osvrt na fabulu djela, važan za iscertavanje skice za proučavanje fenomena historijskog žanra tzv. nefikcionalne narativne poezije u bosanskoj književnosti na orijentalnim jezicima.

Djelo *Povijest osvajanja Egipta* Ali-beg Hercegović Širi posvećuje svome daidži sultanu Selimu I. Budući da je Ali-beg Hercegović odrastao na Dvoru, prvo u ljubavi svoga djeda sultana Bajazida II, a zatim i u milosti svoga daidže Selima I, događaje koje predstavlja u svome djelu on opisuje kao očevidac i bliski srodnik po krvi, a ne kao promatrač sa distance. Dakle, kronika *Povijest osvajanja Egipta* može se, s tog aspekta, smatrati i prvorazrednim sekundarnim povijesnim izvorom za proučavanje biografije Ali-begovog daidže sultana Selima I u periodu nešto prije 1512. godine, pa sve do 1520. godine. Premda se narativne kronike, uključujući i poetizirane kronike, ne smatraju službenim dokumentima Carstva, ipak i takve kronike poznaju razliku u tzv. tipologizaciji narativne distance: (a) pisca očevica i (b) pripovjedača koji nije očevidac događanja. Razlika je uočljiva, kako na razini narativnog plana teksta, tako i na razini odabira *narativne strategije* pri “popunjavanju pripovjednoga prostora priče”.

Narativni *fokus* u Širijevoj kronici logički je omeđen naslovima poglavlja djela. Naslovima poglavlja, čini se, nastoji ponuditi kronološki utemeljenu jaku strukturu poeme. Sa aspekta interpretacije događaja, Ali-beg Hercegović kao kroničar ne ulazi u tumačenje postupaka svoga daidže Selima: niti ga kori niti ga pravda, već samo iznosi već poznate historijske činjenice. Čak i kad je jasan narativni kontekst, sami autorski “narativni ko-tekst”⁵ u djelu ne dopušta da se naslute pjesnikovi osobni stavovi o opisanim događajima. Ali-beg izbjegava čak i komentiranje većine osoba koje opisuje. Donekle izuzetak čini opis pravednoga vladara Tuman-bega kojeg je sultan Selim napao sa svojom vojskom, pravdajući svoj postupak “višim ciljevima”, a, zapravo, i sam svjestan da napada čovjeka poznatog po pravednosti. Pisac djela, Ali-beg Hercegović Širi, nastoji dati što objektivniji opis. Čak ne spominje ni smrt vlastitoga oca Ahmed-paše, velikog vezira, koji je umro u Bursi dok je Selim ratovao u Siriji 1517. godine.

Naracija se u književnosti često shvata i kao implicitni način prenošenja određenog iskustva i pouke iz prošlosti kroz opisivanje događaja. Prema Rolandu Barthesu, *narativi* u tekstu pojavljuju se svuda: u mitovima, legendama, basnama, novelama, epici, historiji, tragediji, dramama, komediji, slikanju, filmovima, konverzaciji itd. Oni prikazuju svako doba, javljaju se u svim društvima. Nisu presudni da se neka književnost okarakterizira kao dobra ili loša; *narativi su interna-*

⁵ Kontekst može biti i neverbalan suodnos semantičkog dopunjavanja teksta, dok je “ko-tekst” sporedni tekst koji jasnim i nedvojbenim jezičkim jedinicama nudi karakterizaciju određene pojave, junaka ili događaja. Toolan, Michael J. (1992:263) *Narrative. A Critical Linguistic Introduction*, London and New York.

*cionalni, transhistorijski, transkulturološki; oni su naprosto onakvi kakav je i sam život.*⁶ Transformacija priče odvija se kroz raznoliku upotrebu narativnih figura u tekstu. Od priče se očekuje *početak, sredina i kraj*.

Općenito promatrajući, u teorijskoj analizi moguće je pokušavati ustanoviti “strukturalnu morfologiju narativa” u bosanskim narativnim mesnevijama na orijentalnim jezicima, uključujući i mesnevijaju *Povijest osvajanja Egipta* Ali-bega Hercegovića, donekle slično kao što to radi V. Propp pri analizi narativa u ruskim bajkama, ali rukopisni materijal za istraživanje bosanskih mesnevijsa svakako će pokazati daleko više osobitosti i razlika u sistemskom ustrojstvu narativa u strukturu priče, s jedne strane, i izostanak već definiranih Proppovih modela, s druge strane, tako da bi zapravo ustanovljavanje principa modeliranja narativnih figura u strukturi priče nekoga djela uključivalo toliko tradicionalnih kolektivnih razlika i individualnih umjetničkih razlika modeliranja teksta da se sam Proppov model – bez krupnih izmjena – naprosto ne bi mogao uspješno primijeniti na bosanske narativne mesnevijske na osmanskome jeziku.

Poetika narativa podrazumijeva također i narativnu poetsku *strategiju*, način praćenja kronološkog slijeda događaja, ali i različitih figura opisa (dijatipoza, ejkon i sl.). Sistematičnost u pravilima modeliranja teksta, kao jednu od važnih osobina narativne strategije, u velikoj mjeri posjeduje i tekst Širijeve poeme *Povijest osvajanja Egipta*. Zamjenjivost na paradigmatškoj razini upotrebe narativnih figura u strukturi teksta, a koja je popraćena autorskom inovativnošću, nesumnjivo utječe na poetičnost teksta. Međutim, *klišeiziranost*, koja je dominantna u narativima u Širijevoj poemi *Povijest osvajanja Egipta*, prepoznatljiva je osobina gotovo svih poetiziranih historijskih kronika u 16. stoljeću. Pjesnik uvijek ima ispred sebe zadati *arhitekst* poetske tradicije na osnovu kojeg piše djelo. Zato su klišeji posve pravilni i javljaju se ciklično u tekstu, u tačno određenim dijelovima poglavlja, ili u tačno određenim dijelovima opisa kakva događaja. Oni u narativnoj strukturi teksta grade *topose* osobene za određene cjeline unutar poglavlja.

S obzirom na princip *fokalizacije*, u poglavljima Širijeve mesnevijske *Povijest osvajanja Egipta* jasno se razaznaju dvije vrste poglavlja: *monocentrična* – uglavnom kraća poglavlja u kojima se opisuje kakva kraća epizoda osvajanja i *policentrična* – narativna poglavlja sa više manjih epizoda unutar istog poglavlja.

⁶ Toolan, Michael J. (1992:7) *Narrative. A Critical Linguistic Introduction*, London and New York.

4. FABULA ŠIRIJEVOG
DJELA *POVIJEST OSVAJANJA EGIPTA*

U uvodnom poglavlju Širijeve historijske poeme *Povijest osvajanja Egipta* (218b-221a) u 78 distiha opisuje se porodica Osmanlija u vrijeme Bajazida II. Ali-beg Širi svoju narativnu mesneviju *Povijest osvajanja Egipta* otpočinje sljedećim stihovima:

Var īdi Rūm'da bir ūlu sulṭān /	Şeref bürcünde īdi māh-ı tībān
Mübārek ṭālī'ī ferḥundeyīdi /	Şerefle aḥteri tībendeyīdi
Cihāna devlet ile mālik īdi /	Sa'ādet meslekīne sālik īdi
O īdi Rūm içinde leşker-ārāy /	Ol īdi Rūm içinde kişver-ārāy
Ḥasebde taḥt-gīr-i mülk-i Yūnān /	Nesebde iftiḥār-ı Āl-i 'Osmān
İşte şeh Bāyazīd īdi aña nām /	Sa'ādet maḥdem īdi hūb-ı fercām

(TFM:1-6)

Bijaše u Maloj Aziji jedan sultan veliki

U njegovom sazviježđu časnom mjesec blistavi

Blagoslovljena mu bi sudba sretna

Sa veličanstvenošću mu sjajna zvijezda bijaše blistava

Bi vladar koji svijetom sretno upravljaše

Putnik koji je išao pravcem sreće

Ures vojsci u Maloj Aziji bijaše

Onaj što u Maloj Aziji bi ukrasom države

Po računanju, blizak prijestolonasljedniku vlasti Helena

Po lozi rodbinskoj – dika porodice Osmanove

Padišah Bajazid, eto, to mu je ime

Dovršetku dobrome sreća je prethodila.

Kao što se vidi iz stihova, Ali-beg Hercegović Širi na početku poeme piše o svome djedu, sultanu Bajazidu II. U Bajazidovo vrijeme situacija na Dvoru već se prilično ustabilila, nije bilo velikih ratova kao u vrijeme Fatiha. Pobjeda Jakub-paše Bošnjaka na Krbavskom polju 1493. godine omogućila je Osmanskom carstvu relativno stabilne granice sa Ugarskom. Ali-beg Hercegović Širi opisuje i svoje daidže, princa Korkuda (TFM:8) i princa Ahmeda (TFM:10). Za princa Korkuda kaže kako je bio sretno zvijezde, i da je poznao razne naučne discipline u detalje (bā-ḥaḳāyık), dok je princ Ahmed, drugi Ali-begov daidža, bio osoba od riječi, sa licem na kojem se odslikavala "sreća" državne uprave. To znači da su ga mnogi vidjeli kao budućeg sultana. Treći princ kojeg spominje Širi jeste princ Selim. Za njega Širi kaže da je bio ispravan (*selīm*), blag (*ḥalīm*), plemenit (*kerīm*) i vrlo hrabar (TFM:12-16). Širi

daje zanimljive poetske opise svoga djeda, sultana Bajazida II, u dubokoj starosti:

Sefīd oldı kāmū mūyı siyāhi
 Kemāne döndi ānuñ tır-i kaddi
 (TFM:19/II-20/I)

*Sva njegova crna kosa pobijeli
 Njegov strijela-stas u luk se pretvori.*

Period starosti Ali-begovog djeda, sultana Bajazida II, nije bio period smiraja. Ali-beg Hercegović Širi u nastavku poeme opisuje događaje u istočnome dijelu Anadolije, gdje se javlja čovjek koji diže na ustanak velik broj pristalica, a za kojeg Širi kaže da mu “je vjera crna, a on sam crvene glave /kızıl-baş/” (*anuñ dīni kara kendü kızılbaş*; TFM:25). Žestinu bitke Širi pokušava dočarati sljedećim opisom:

Akardı her tarafdan rūd-ı Ceyhūn
 Nice Ceyhūn belki Kūlzum-ı hūn
 (TFM:37)

*Rijeka Džejhun tekla bi sa svake strane
 Koliko samo Džejhuna, možda i krvavo Crveno more!*

Širi slikovito opisuje Ali-pašin boj sa kizilbašama, gdje je Ali-paša oboren sa konja i pao bez glave dok su osmanski vojnici žalosno promatrali taj prizor. Tu su poginuli i brojni osmanski begovi, a vojska se razbježala. Spomenuta vijest teško je pogodila sultana Bajazida II (TFM:78).

U poglavlju *Pojava Selima sina Bajazid-hana* (Zuhūr-ı Selīm ibni Bayāzīd Hān; 221a-222a) Ali-beg Hercegović Širi otpočinje pripovijest o daidži sultanu Selimu. Ali-beg počinje priču o tome kako je Selim želio “nešto poduzeti” u ratu protiv kizilbaša. Skupio je vojsku i krenuo prema svom ocu Bajazidu, a kad je bio blizu napisao je pismo ocu – sultanu Bajazidu II, u kojem je, između ostalog, i izrazio želju da “bude vladar poslije oca” (TFM:85-94). Odmah je poslao glasnika do željenog odredišta (TFM:96). Selim je krenuo sa vojskom i stigao blizu Edirne. Taj događaj Širi opjevava na sljedeći način:

Edirne kurbuna iriṣdi menzil / Kūruldu hāymeler yāsandı maḥmil
 Gelüb iriṣdi kāṣıd nāmeyīle / Libāsı bendegāne cāmeyīle
 Varub Dīvān-ı Hāṣṣ-ı şāha girdi / Zemīn pūs eyleyüb mektūbı virdi
 Okıdı nāme-i şāh-i hoş-endiṣ / Mübārek hātirīne geldi teşvīṣ

(TFM:100-103)

*U blizini Edirne odmorište postaviše
 Šatori se razapeše, nosiljka pripremi se
 Dođe glasnik sa pismom njegovim, približi se
 Sa odjećom njegovom – a odjeća njegova k'o u sluga je
 Dolazeći, u posebni Carski divan uđe
 Zemlju cjelivajući pismo predade
 Pročita pismo vladara misli dobre
 U njegovu blagoslovljenu misao nemir stiže.*

Ali-beg Hercegović Širi nastavlja opis spomenutog događaja, kad je princ Selim krenuo ka Istanbulu s vojskom, a iz Istanbula na Selima s vojskom kreće sultan Bajazid II, otac Selimov. Tu se Širi pokazuje kao pjesnik razvijene narativne tehnike. Poglavlje završava naglo, ostavljajući čitatelje u neizvjesnosti. No, dva posljednja distiha u drugom poglavlju djela istodobno su i uvod u sljedeće poglavlje:

Pes andan şoñra ol şāh-ı yegāne / Sitanbül'dan yaña oldı revāne
 Giderken yola ol şāh-ı nigū-nām / Ne geldi bāşına diñle ser-encām
 (TFM:107-108)

*I tako, nakon toga, vladar taj jedinstveni
 Iz Istanbula se k' toj strani zaputi
 Dok je na put išao, lijepa imena padišah taj
 Šta mu se desi, poslušaj kraj!*

U poglavlju *Pripovijest o Selim-hanu i njegovom ocu, neka je milost na njih* / *Hikāyet-i Selīm Hān bā-peder-ḥod* 'aleyhima er-raḥme (222a-226b), pjesnik Širi podsjeća na raniju namjeru princa Selima da, nakon očeve smrti, sebi osigura krunu i carstvo:

*Hikāyet-i Selīm Hān bā-peder-ḥod
 'aleyhima er-raḥme*

Bu cānibden Selīm-şāh-ı cevān-ı baht / İderdi rüz u şeb endişe-i taht
 Edirne'den görür kim şāh gitdi / Reh-i Kōnstantīniyye 'azmün itdi
 Çü bildi ḥāşıl olmaz nāme ile / Dil ālınmaz zebān-ı ḥāme ile
 Didi nāme ben ulāyan verāyan / Elūme yüzüm ālūb yalvarāyan
 Eger āylu gele ola mürüvvet / Ve ger olmaz ise göce ne minnet
 Bu re'yi idüb ol şāh-ı dilāver / Buyurdi kim göce bi'l-cümle leşker
 (TFM:109-114)

Pripovijest o Selim-hanu i njegovom ocu,
 neka je milost na njih

*Sa ove strane sultan Selim, mladić sreće
 Danju i noću o prijestolju razmišljaše*

Gleda kako iz Edirne šah ode

Putem prema Konstantinopolju zaputi se

Pošto shvati – sa pismom se namjera ne ostvaruje

Jezičkom pera ne osvaja se srce!

Reče: “Ja ću biti onaj koji pismo prosljeđuje i predaje

Koji, lice svoje prekrivajući, molbu kazuje

Ako svijetla bude, neka ljudskost nastupi

A ako i ne bude, kakva je tek zahvalnost i na kretnji!”

Ovu misao imajući taj šah hrabri

Naredi da se sva vojska pokreta prihvati!

Kao što se vidi iz navedenih stihova, Širi prešutno opravdava postupak princa Selima koji je pokrenuo vojsku ka Istanbulu kako bi primorao oca, sultana Bajazida, da mu obeća kako će on biti vladar nakon oca. Obavijest je poslao državnim velikodostojnicima (TFM:120/II). Princ Selim šalje riječi pohvale sultanu, riječi slavljenja i veličanja sultanova imena, ali jasno iznosi želju da on, Selim, treba naslijediti carstvo poslije njega.

Paşālar oldılar bu sirdan āgāh / Dahi kim var ise maķbūl-i Dergāh
 ẖamūsı cem‘ olūban bir arāya / Tedārük eyledīler ħüsn-i re‘ye

(TFM:125-126)

Paše saznaše za tu tajnu

I još oni koji na Dvoru u službi bijahu

Svi se na jedno mjesto okupiše

I za mišljenje lijepo se pripremiše.

U trenucima borbe za sultansko prijestolje i Ali-begov otac, Ahmed-paša Hercegović, često je bivao u dilemi kome se prikloniti. Poznat je slučaj kad je Ahmed-paša Hercegović drugi put smijenjen sa funkcije velikog vezira 1503. godine, i kada je na njegovo mjesto došao Hadim Ali-paša koji je više volio princa Ahmeda nego starijeg sultanova sina princa Korkuda, tako da je Ahmed-paša Hercegović morao, uz suglasnost punca, sultana Bajazida II, u aprilu 1509. zalagati svoj ugled kod egipatskog namjesnika da se ljubomorni princ Korkud vrati iz Egipta u Anadoliju kako bi se sačuvala stabilnost Carstva. Sultan je nastojao zadržati jedinstvo vlasti te je zatražio da se Korkudov put prekine i da egipatski namjesnik pošalje mladog princa u prijestonicu.⁷ Prinčevi Korkud, Ahmed i Selim upravljali su pokrajinama Karaman, Teke, Amasja i Trabzon.

⁷ Joseph von Hammer, *Historija Turskog /Osmanskog/ Carstva*, svezak I, Zagreb 1979., str. 277-278 (dalje: Hammer, *Historija ...*, I).

Selim je bio namjesnik u dalekom Trabzonu, daleko od prijestonice. U martu 1511. godine poduzeo je neobičan potez. Krenuo je sa svojom vojskom do Edirne i tražio sa Dvora obećanje da on bude sultan nakon oca Bajazida. Sultan Bajazid je prvo odredio rumelijskog beglerbega Hasan-pašu da sa 15.000 vojnika zastraši princa Selima. Međutim, pošto je Selim bio uporan u svome zahtjevu, Hasan-paša se morao vratiti u Edirnu da izbjegne sukob. No, tada sam sultan kreće sa svojom vojskom. Hasan-paša je, da se izbjegne sukob, posredovao i u ime sultana garantirao da krunu neće naslijediti princ Ahmed, i da će princu Selimu biti predano namjesništvo u Smederevu. No, ni princ Korkud nije mirovao.⁸

Ali-beg Hercegović Širi detaljno piše o navedenim događajima. On u svoj opis uvodi mnoštvo dijaloga i različitih stavova učesnika događaja. Zanimljivi su opisi dramatičnih situacija prilikom pohoda princa Selima na Edirnu. Naime, vijeće je zasjedalo, a sultana su o Selimovom dolasku izvijestili na sljedeći način:

Yanınca var imiş leşker firāvān / Ki her bīri yolunda hāk ider cān
El uzatmağ murādı Pāy-ı tahta / Diler ser-leşker ola milk-i bahta

(TFM:136-137)

*Uz njega je vojska brojna, izgleda
Koja na svom putu život u prah pretvara
Namjera je njegova – ruku ka Prijestonici pružiti
On želi (u) vlasti sretnoj vrhovni zapovjednik vojske biti.*

Spomenute riječi izaslanika rastužile su i uznemirile sultana Bajazida. Ali-beg Hercegović Širi slikovito opisuje reakciju svoga djeda, sultana Bajazida:

İşitdi cūn o māh-ı bürc-i behcet / Bürüdi gün yüzün ebr-i kaşāvet
Ruh-ı hūbān gibi olmuş(ken) fereh-nāk / Dil-i ‘uşşāk gībi oldı ğamnāk
Çü şubh-ı nev-bahārı şād iken şāh / Kış aḥşāmīna döndi tā şebingāh
Ĝamām-ı ğamla aḥşāmlādı ol māh / Yürüdü gün gibi kalkub seher-ğāh

(TFM:141-144)

*Čim je to čuo taj mjesec u sazviježđu radosti
Lice sunčevo prekri oblak strogosti
Koje je bilo k'o lice ljepotica, dok bi puno radosti
A postade puno brige, poput srca zaljubljenih
Tako se zora proljeća njegova, dok šah veseo bi*

⁸ Ibid. str. 278.

*Pretvori, tako, u noćni pogled zimske noći
Mjesec taj kasno se pojavi, uz oblak brige
I podižući se krenu, poput sunca u praskozorje.*

Navedeni stihovi istodobno predstavljaju složenu i stilski naglašenu figuru opisa, tačnije simbiozu *patopeje* (opisa psihičkog stanja) i *personificirane kozmopeje* (opisa čovjeka kroz opis kozmičkih tijela). S jedne strane, Širi pokazuje zavidno znanje u upotrebi stilski markiranih frazeologiziranih kolokacija tipa *ġamām-ı ġam* (غمام غم) = *oblak brige*, odnosno *māh ahšāmlāmaḡ* = *kasno se pojaviti, kasno izaći (mjesec)*, dok, s druge strane, grafija u njegovom djelu pokazuje značajna formalna prilagođavanja metričkome obrascu stiha. No, Ali-beg Širi Hercegović katkad očividno odstupa od zadatog metričkog obrasca (TFM:142/I), uglavnom da bi pojačao snagu vlastite misli. Opis događaja o želji princa Selima da bude budući sultan nastavlja sljedećim stihovima:

Selīm Hāna el ilten gitdi mektūb / Yazılmışdı kelāmı ʔaʔne üslūb
Dedīler ne durursun ḡāni ġayret / Ḳāni merdānelik ḡāni ḡamiyyet
(TFM:145-146)

*Pismo rukom poslano ode do Selim-hana
Govor u njemu napisan je stilom punim prigovora
Vele – što stojiš, hrabrost gdje je!?
Gdje je junaštvo a gdje poštenje!⁹*

Iz stihova koji iznose sadržaj sultanova pisma upućenog Selimu uočava se isti ton kao i onaj koji se sreće u tadašnjim kronikama Carstva, gdje se obično citiraju riječi Ali-paše koji se obraća sultanu sljedećim riječima: “Dolazi li to sin ocu poljubiti ruku ili ga oboriti sa prijestolja?”¹⁰ Slične su bile i riječi sultanovih vezira i njihovih savjetnika na Divanu. U boju je poražena malobrojnija Selimova vojska koja se uglavnom sastojala od Tatara, a princ Selim odlazi u blizinu Keffe na Krimu, kako potvrđuju i Širijevi stihovi.

Treba napomenuti da je 13. avgusta 1511. treći put na mjesto velikog vezira postavljen otac Ali-bega Širija Hercegovića – Ahmed-paša Hercegović.¹¹ Odmah po porazu Selimove vojske, princ Ahmed poku-

⁹ Širi ovdje, zapravo, opisuje događaje iz juna 1511. godine. Veziri i spahije koji su podržavali princa Ahmeda, a bili su ojačani u Istanbulu, nagovaraju sultana Bajazida da krene sa vojskom na princa Selima. Dvije vojske se sreću kod sela Ograške.

¹⁰ Hammer, *Historija ...*, I, str. 279.

¹¹ U periodu od 1506. do 1511. Ahmed-paša Hercegović bio je admiral flote (*kapu-dān-i deryā*).

šava doći do prijestolja. Drugi vezir, vezir Mustafa-paša, koji je bio najutjecajniji iza velikog vezira Ahmed-paše Hercegovića, počeo je pripreme da pođe u susret princu Ahmedu. Međutim, izbila je pobuna među janjičarima, a u toj pobuni u Istanbulu uništene su kuće pristalica princa Ahmeda. Svega osam dana po postavljenju Ahmed-paše za velikog vezira, Bajazid je, da bi primirio janjičare, napravio ustupak vojsci smjenom Ahmed-paše Hercegovića sa mjesta velikog vezira, postavljajući na njegovo mjesto Mustafa-pašu.

U nastavku djela Širi opisuje postupke princa Selima nakon poraza njegove vojske. Princ Selim traži da se nađe sa sultanom i traži oprost od njega. Kad je sultan Bajazid čuo da mu dolazi u Istanbul princ Selim, odmah je naredio da se skupe svi velikodostojnici (TFM:184). Po želji samog sultana, princ Selim je ovog puta primljen sa posebnom pažnjom. Susret svoga daidže Selima i djeda Bajazida tom prilikom Ali-beg Širi Hercegović u stihu ovako opjevava:

Çü gördi ātasın ŧehzāde ol-dem /	Didi – Ey pādiŧāh-ı rū-yı
	‘ālem
Huceste ṭāli’ūñ ferhunde olsun /	Mübārek ṭal‘atūñ tābende
	olsun
Günāhüm bīlürüm hānum, kerem kıl /	Suçum ‘afv eyle sultānum
	kerem kıl
Didi sultān aña ol-demde – Ey cān /	Gerekmez bāña sensiz milk-i
	Yūnān
Bilürüm kim degül senden günāhi /	Ki bā‘iŧ oldı bu cenge sipāhi
Benüm sensin cihānda çeŧmüme nūr /	Gözümnden olmıyāsın bir
	nazar dur

(TFM:188-193)

*Čim oca svojega princ ugleda, u trenu tome
 Reče – O padišahu zemaljske površine!
 Tvoja zvijezda sudbe sretna, blagoslovljena nek bude!
 Tvoje blagoslovljeno lice nek blistavo bude!
 Vladaru moj, znam svoj grijeh, ti plemenitost pokaži
 Sultane moj, preko moje krivice pređi i plemenitost iskaži
 Tad mu sultan reče – O dušo draga,
 Bez tebe meni ne treba zemlja Helena!
 Znam da grijeh ne potječe od tebe
 Da su ovaj rat tražile spahije
 Na svijetu ovome ti si svjetlost oku mome
 Nek pogled udaljavanja iz oka moga ne stigne!*

Ovog puta su i begovi počeli hvaliti junaštvo i vještinu mladoga princa, govoreći kako baš on zaslužuje prijestolje i “sreću državne uprave” (TFM:198). Već u aprilu 1512. godine pokazalo se da su svi janjičari bili uz princa Selima. Sultan Bajazid je bio ostario i počeo se savjetovati o novom prestolonasljedniku. Nakon toga, kako Širi stihom dalje opisuje, sultan kreće opet ka Edirni sa begovima i pratnjom. Na putu onemoća iznenada i razboli se. Ali-beg Hercegović Širi vrlo slikovito opisuje svoga djeda sultana Bajazida na smrtnoj postelji:

Gün-ā-gün gālib olub za‘fi şāhuñ / Hilāle döndi a‘zāsı o māhuñ
Kesüb dirlükden ümmīd-i hayātın / Görüb ‘ayne’l-yaķın bildi memātın
(TFM:209-210)

Prevlada slabost padišahova na načine razne

*Dijelovi tijela mjeseca tog u polumjesec se sviše
Dok je gubio svaku nadu da će još poživjeti
Vrlo jasno shvati da će umrijeti.*

Širi potom opisuje smrt djeda Bajazida. Sultan umire 26. maja 1512. godine u Aji, u blizini Hafse, na putu za rodnu Dimetoku. Opis sultanove smrti u stihu je, kao i u ostalim osmanskim kronikama 15. i 16. stoljeća, šabloniziran i stereotipan. Kad je čuo za smrt svoga oca, Selim odmah dolazi u Istanbul. Ali-beg Širi na sljedeći način opisuje i dolazak princa Selima na dženazu oca, sultana Bajazida:

Atāsı meyyitīne çıķdı ķarşu /	Gözünden āķıdub geh ķān u geh su
Atāsīnuñ çu tābūtīnı gördi /	Geçüben kendüden dembeste durdı
Figān u nāle idüb eyledi cüş /	Gidüb ‘aķlı başundan oldı bī-hüş
Ger ü ‘aķlın başına divşürüb şāh /	Dir idı niydelüm el-emrü lillāh
Düşüb tābūtuñ öñünce giderdi /	Firāk u ḥasret ile āh iderdi

(TFM:234-238)

Izađe pred mrtvo tijelo svoga oca

*Čas je lio krv, čas vodu iz svoga oka
Čim je vidio tabut oca svoga
Izgubio se, stajao bez daha
Uz krike i jauke uznemiren je postao
Pamet svoju gubeći, tup je postajao
Čim (novi) šah do snage dođe i u pameti se sabra
Uzviknu – Šta da učinimo mi kad sudba dolazi od Boga!?
Sišao je i onda pred tabutom krenuo
Uz rastanak i tugovanje bolno uzdisao.*

Period vladavine sultana Bajazida II obilježen je dobrim odnosima sa susjedima. Sam sultan je bio zaštitnik učenjaka, sirotinje i nevoljnika.

U kraćem poglavlju *Ustoličenje na prijestolje sultana Selim-hana / Cülüs-i Sultān Selim Hān ber-Taht* (226b-227a) Ali-beg Hercegović samo daje osnovne podatke o činu stupanja na prijestolje njegovog daidže sultana Selima. Širi opisuje i susret Selima sa braćom Ahmedom i Korkudom. Slijedi poglavlje *Prelazak sultana Selim-hana u Anadoliju i dolazak u Angoru / Sultān Selīm Hān Anaṭolıya geçüb Engūriye Vardūğıdur* (227a-229a) u kojem Širi izravno prelazi na opisivanje pohoda sultana Selima na Angoru. Širi, kao što se vidi i u ovom poglavlju, nije tek dvorski pjesnik ceremonijalne panegiričke kvaziepike, već se pokazuje i kao majstor građenja narativnog zapleta. Njegova poezija je dinamična, ali sa mimetičkim melodijskim smirajima na kraju stiha, da bi opet dobila na ritmičkoj snazi početkom svakog narednoga stiha. Opći je dojam da je i metrički ritmički stilistički impuls stihova u djelu jedan od razloga zašto Širi preferira opis događaja i zbivanja, a ne samo deskripciju glavnih likova. Kad daje opise prirode, Širi preferira zbivanja u prirodi, odnosno dinamiku promjena koje povezuje sa tokom radnje. *Opis prirode* biva u funkciji poetskoga građenja narativnog zapleta.¹² Ekspresivnost opisa prirode u Širijevoj priči iskače iz sheme hijerarhijskoga vremenskoga okvira, a slika (iz) prirode postaje vanvremenska aluzija na stvarnost (u pokušaju da se pruže univerzalne, svevremenske konstante pripovjednoga *iskustva priče*). Zato, kad se čita Širijevo djelo *Povijest osvajanja Egipta*, uočava se da su naglašeni sljedeći elementi: priča (sastavljena od manjih priča), opisi prirode, opis karaktera, govor junaka, misli (i pjesnika i sudionika događaja), kao i prepoznatljiva strukturna povezanost cjelina / poglavlja koja čine zasebne scenske okvire zadate radnje djela.

Ali-beg Hercegović Širi na sljedeći način uvodi u priču opis prirode:

Seher-dem kim bu çarhı lāciverdi / ‘İyān itmişdi bir nārenc-i zerdi
 Ki Nīli çarhı idi deryā-yı aḥḍar / Ki ānda keşti neydi şāh-i hāver
 Durub sultān Selīm o gün seherden/ Bilīne bağlanur tīg ü kemerden
 Anāṭolı diyārı ‘azmüne şāh / Buyurdi ḥāzır oldı ceyš-i Dergāh

(TFM:263-266)

*Vrijeme praskozorja bi kad je nebo njegovo modro
 Učinilo da se naranča žuta pojavi*

¹² Katkada dolazi do prividnoga sukoba tzv. *ukrštene referencije* pojava i događaja koje Širi uvrštava u složenu strukturu djela, osobito na graničnim spojevima koji razdjeljuju historijsku naraciju i fikciju u naraciji priče.

*Kad Nil njegov – nebo, zeleno more bi
 Kad u tom trenu lađa njegova bijaše, vladar istočni!
 Sultan Selim, zastajući od rane zore toga dana
 Za pas se mačem i pojasom opasa
 Da se krene prema anadolskim krajevima
 Naredi, i vojska carska bi spremna.*

Osim što daje opis početka sultanova pohoda na neki kraj, uobičajen u osmanskim narativnim poetiziranim mesnevijama, Širi koristi svaku priliku da iskaže svoje poetsko umijeće:

Gemiyle fevc-i leşker hep sürüldi
 Deñizde san ağac köpri kuruldi

(TFM:273)

*Lađom se val vojske stalno prevoziše
 Sve misliš: to u moru drvena ćuprija postavljena bijaše!*

Ali-beg Hercegović Širi uspoređuje nebeska tijela sa voćem, daje opise vojske sa leksemima iz osmanskog vojnog registra s početka 16. stoljeća, nudi detalje kao što je naredba njegovog daidže sultana Selima da na lađu stave i njegovo carsko prijestolje, govori o tome kako sultan drijema uljuljkan valovima mora, kako ga budi buka vala, kako more stalno mijenja boje, kako se sultan iskrcava na obalu, kako se postavlja sultanski čador i čadori ostalih zapovjednika, kako se naređuje odmor i nastavak pohoda u ranu zoru itd.

U poglavlju *Dolazak sultana Selim-hana do utvrde Ankara / Resīden-i Sultān Selīm Hān be-Ḳal‘a-ı Anḳara (229a-231a)* Širi nastavlja opisivati događaje koji slijede odmah nakon što sultan Selim dolazi na čelo države. Po stupanju na prijesto, sultan Selim ostavlja u prijestonici sina Sulejmana da formalno kao zastupnik nadgleda Carstvo i odmah kreće prema Anadoliji sa 70.000 ljudi. Krenuo je da se obračuna sa Ahmedom i njegovim sinom Alaeddinom. Pomorske jedinice blokiraju morske puteve. Širi hvali svog daidžu sultana Selima i njegovu vojsku. Za daidžu Selima često koristi konstrukciju “Sunce svijeta” (*āfitāb-ı ‘ālem*; TFM:321), a vojsku opisuje brojnim epitetima. Kad je stigao u Bursu, Selima nisu dočekali ni njegov brat Ahmed, niti bratić Alaeddin. Prvi obračun sa princem Ahmedom krajem jula 1512. izbjegnut je. U periodu primirja, negdje u jesen, na položaj velikog vezira po četvrti put dolazi Širijev otac, Ahmed-paša Hercegović. Selim šalje vojsku na Korkuda da ga potčini svojoj vlasti. Prethodno je Korkud poslao pismo nekim zapovjednicima sandžaka, pokušavajući ih pridobiti na svoju stranu. Sultan Selim krajem 1512. iz Burse šalje 10.000 vojnika prema

Manisi. Za pet dana stiže u Manisu. Širi u stihu ovako opisuje Selimov dolazak u Manisu:

Çü Ma'nīsā'ya īrişdi Selīm şāh / Bu işden oldu şeh Korkūd āgāh
 Görür yānunda yok ol-denlü leşker / Selīm Hān ile tā ola ber-ā-ber
 Bunı dīdi o dem sultān-ı Korkūd / Selīm Hānuñ durur çün bahtı
 mes'ūd
 Budur evlāsiñe ber-vech-i aḥsen / Başum ālub gidem bir kişvere ben
 Bunı fikr idüb ol şāh-ı yegāne / Süvār olub nihān oldı revāne
 (TFM:339-343)

*Kako Selim-šah do Manise stiže
 Korkud-šaha obavijestiše o tome
 Gleda, kraj njega nema tako vojske puno
 Da bi sa Selim-hanom ravnopravan bio
 Tad ovo sultan Korkud reče:
 Selim-han je zbilja sudbe sretne
 Ovo je najbolje: da na način najljepši
 Hoću glavu spasiti i u vilajet drugi otići
 Taj vladar jedinstveni ovako razmišljajući
 Uzjaha i nestade, sve odlazeći.*

Pošto Ali-beg Hercegović Širi piše o dvojici svojih daidža koji se bore za osmansko prijestolje, nije nimalo neobičan pristup u kojem hvali obojicu. Širi opisuje vojsku koja je preplavila grad poput vode, zatim kako je sultan Selim u gradu tražio princa Korkuda i saznao da je Korkud pobjegao, kako je uhvaćen jedan borac blizak princu Korkudu i kako ga je sultan poslao Korkudu da mu obeća sigurnost, dok je sam sultan odlučio da se sa vojskom vrati prema Bursi. Širi nastavlja priču o sudbini princa Korkuda:

Bu yāñādan gidüb Korkūd sultān / Varub bir ġār içinde oldı pinhān
 Şanurdı kim olā genc-i selāmet / Umardı görmiye renc ü melāmet
 İrüb āña każā-yı nāgehāni / Varub ol ġārda dūtarlar ānı
 Oluban guşşadan āzād u bī-ġam / Bitürdiler işün ānuñ hemān-dem
 Burūsā'ya getürüb meyyitini ...
 (TFM:354-358/I)

*Sultan Korkud, odlazeći sa ove strane
 Stiže i skri se u nutrini pećine
 Mislio je da će ona riznica spasa biti
 Nadao se da neće muku i patnju doživjeti
 Iznenadna presuda sudbe mu stiže
 Stigoše i u toj ga pećini uhvatiše*

Lišeni žaljenja, bez tuge

U tren isti sa njim sve završiše

Njegovo mrtvo tijelo u Bursu dopremiše ...

Širi ne daje detalje o tome gdje je tačno pogubljen princ Korkud. Neobično je da su ljudi koji su pogubili princa Korkuda vrlo brzo i sami bili pogubljeni. Širi ne iznosi svoje komentare spomenutoga događaja, već odmah prelazi na opis Selimovog pohoda na princa Ahmeda. Princ Ahmed u proljeće, u aprilu, sa 25.000 vojnika kreće iz Amasje prema Bursi. Sultan Selim šalje kurira po janjičare iz Istanbula. Janjičari stižu, njih 10.000, i svi kreću prema klancu Ermenibend, gdje je princ Ahmed već bio rasporedio svoju vojsku. Kad Širi opisuje vojsku princa Ahmeda sastavljenu od spahija iz oblasti Ermena i Karamana, on kaže da su oni svi kao "lavovi ratni", "koji bi u moru i krokodila zastrašili" (*deñizde ürküdürlerdi nehengi*; TFM:367/II). Princ Ahmed prije bitke ima brojčanu premoć.

U poglavlju *Borba Selim-hana protiv sultana Ahmeda i pobjeda nad njim* / *Mühārebe-yi Selīm Hān ba-sultān Aḥmed ve Ğalebe Kerden Ora* (231a-232a) Širi u 33 distiha (66 stihova) opisuje brzu pobjedu sultana Selima. Dok Širi na početku poglavlja daje slikovite opise (*dijatipoze*) različitih *pojava u prirodi*, *pejzaža* ili *atmosfera* u kojoj se odvija radnja, u sredini poglavlja dolazi do miješanja opisa prirode sa pragmatografskim slikovitim opisima same radnje. Izgleda da navedene dvije vrste slikovitih opisa (*dijatipoza* i *pragmatografija*) čine osnovu za strukturiranje narativnog plana Širijevoga djela u cijelosti. Prilikom opisa atmosfere prije same bitke, Širi koristi uobičajene klišeizirane dijatipoze najave borbe, kakve srećemo i kod Enverija i Hadidija, ali i u gotovo svim ostalim poetiziranim osmanskim historijskim kronikama s početka 16. stoljeća:

Çalındı tabl ü kūs u ceng-i ḥarbī / Sadāsı dutdı ānuñ şarḳ u ğarbi
Erenler na‘resi dutdı cihānı / Bürīdi toz rüy-ı āsümānı
Benefşi tīgler oldı derefşān / Ḳara gök içre şan berḳ-i tābān
Ḳılurdı nīze ol gün sīneler çāk / Gezerdi sīnlerde tīz bī-bāk
Selīm Hāna Hodādan irdi nüşret / Ki sultān Aḥmede irdi hezīmet

(TFM:384-388)

Zasvira veliki doboš, vojni bubanj i čeng ratni

Zvuk njihov i istok i zapad obujmi

Uzvik junački ovaj je svijet obuhvatio

Prašina prekri lice nebesko

Ljubičasti mačevi frcaju na sve strane

Sve da pomisliš – munja blistava na nebu crnome

*Tog dana koplje je grudi cijepalo
Bez bojazni prelazilo bi po prsima hitro
Od Boga Selim-hanu pomoć stiže
Te sultanu Ahmedu poraz dođe.*

Širi nastavlja priču opisom sultanovog odlaska u Bursu, gdje se odmarao neko vrijeme, a zatim opisom odlaska u Istanbul i, na kraju, opisom sultanova odlaska u Edirnu, gdje se također odmarao nakon svega, ispijao blaga pića i “poput lava u lov odlazio” (TFM:407).

U poglavlju *Pripovijest o šahu Ismailu kizilbaši i ratovanje protiv njega* / *Ḥikāyet-i Şāh İsmā‘īl Kızılbaş ve Mühārebe Kerden Ora* (232a-233a) Širi daje priču o ratovanjima sultana Selima na istoku Anadolije, koja opisuje u nekoliko poglavlja, kako slijedi: *Izvještaj o dolasku Selim-hana pred Ismaila kizilbašu* / *Nāme-i Firistāden-i Selīm Hān be-Cānib-i İsmā‘īl Sörh-ser* (233a-235a); *Prolazak Selim-hana od strane mora sa namjerom da napadne šaha Ismaila kizilbašu* / *Güzešten-i Selīm Hān ez-deryā be-kaşd-ı Şāh İsmā‘īl Sörh-ser* (235a-236b); *Drugi izvještaj o dolasku Selim-hana sa zahtjevom šaha Ismaila* / *Nāme-i Diger-i Firistāden-i Selīm Hān be-ṭaleb-i Şāh İsmā‘īl* (236b-237b); *Dolazak šaha Ismaila radi borbe protiv Selim-hana* / *Āmeden-i Şāh İsmā‘īl berāyı Mühārebe-yi Selīm Hān* (237b-238b); *Poglavlje koje objašnjava kako je Selim-han gledao kizilbašu sa brda i kako se spustio niže* / *Selīm Hān Kızılbaş ı Tāğdan Görüb İndigi Beyānıdur* (238b-241a); *Poražen je šah Ismail kizilbaša* / *Münhezim-Şoden Şāh-ı İsmā‘īl Sörh-ser* (241a-242b); *Pripovijest o osvajanju Kemah-utvrde prokletog kizilbaše* / *Ḥikāyet-i Feth-i Qal‘a-i Kemāh-ı Kızıl-Le‘īn* (242b-244a). Šah Ismail je opisan uobičajenim stereotipnim konstrukcijama i leksemima tipičnim za opis figure protivnika u poetiziranim osmanskim kronikama: *kao čovjek koji je nepokoran Bogu, kao veliki neprijatelj, kao zlotvor, čovjek zle ćudi, čovjek zlih namjera, kao prokleta osoba, osoba koja psuje ashabe* (drugove Božijega poslanika). U skladu sa tradicijom opisa bitaka u osmanskim kronikama, nalazi se i opis slanja sultanskoga pisma u kojem se protivnik tek formalno poziva “na pokoru vrhovnom autoritetu” u državi, samome sultanu. Tako i sultan Selim piše pismo šahu Ismailu. Pismo je poslano po kuriru u aprilu 1514. godine. Ono je pokriće za napad. Šah Ismail pogrdno odgovara na sultanska pisma, govoreći da je sultansko pismo očiti “rezultat upotrebe opijuma”, simbolično šaljući kutiju sa različitim opijumima kako bi izrečeno naglasio. Širi detaljno opisuje borbe protiv šaha Ismaila, prvo opisujući dolazak vojske do Čaldirana:

Çü tağdan indi baht ile Selīm Hān / Yürīdi leşkeri san baħr-ı Ummān
 Sinān Pāşa yürīdi sāğ tarafda / Şanāsın māhdur evc-i şerefde
 Yürür bīle Anāṭolı sipāhi / Açar hem bir direfşi pādişāhi
 Qarāmān ‘askeri dāhi harūşān / Yürīdi şānasın deryā-yı cūşān

(TFM:591-594)

Selim-han se tako s brda spusti sretno

Njegova vojska krenu, sve misliš, More omansko

Sinan-paša je išao sa desne strane

Sve misliš, mjesec to je, na vrhu slave

Idu čak i anadolske spahije, konjanici

I još otvaraju, šire bajrak carski

I još vojnici iz Karamana ushićeno

Idu, a sve misliš, to je more uzburkano.

Ratno vijeće na kome je dogovoren plan napada zasjeda 23. augusta 1514. godine.¹³ Kao što se vidi iz Širijevih stihova, sultan Selim se u rano jutro neočekivano spušta sa brda u ravnicu i nalazi nespremnju vojsku šaha Ismaila. Napad vojske Širi poredi sa “Nuhovim potopom”, odnosno potopom svijeta (TFM:625).¹⁴ Šah Ismail biva ranjen i pukom srećom i požrtvovnošću njegovih suboraca uspijeva pobjeći prema Tebrizu i Dergezinu.¹⁵ Ubrzo nakon pobjede osmanska vojska zauzima Tebriz. Selim u povratku šalje dio jedinica prema Gruziji, a on sam prolazi kroz pokrajinu Ermen, ostajući simbolično jedno vrijeme u Amasji, gdje mu se organizira prijem i lov u okolici Amasje (TFM:710).

U poglavlju *Pripovijest o osvajanju Kemah-utvrde prokletog kizil-baše* / Hikāyet-i Feth-i Qal‘a-i Kemāh-ı Kızıl-Le‘in (242b-244a) Širi piše o osvajanju utvrde Kemah, koja se nalazi u blizini Erzindžana, na obalama Eufrata, a bogata je po rudi srebra, bakra i zlata. Širi piše o tome kako se u rano proljeće vojska skuplja i kreće dalje po naredbi sultana Selima (TFM:711), nastavlja opis dolaska sultanove vojske pred utvrdu, zatim daje opis sultanovog plana kako da zauzme tvrđavu, kao i opis ratnih bubnjeva i talambasa. Ovako Širi opisuje dolazak svoga daidže sultana Selima do utvrde:

Görür ol hüsrevi horşid-i manzar

Kemāhıñ qal‘ası göge berāber

(TFM:725)

¹³ Hammer, *Historija ...*, I, str. 300.

¹⁴ U boju je učestvovao i Širijev otac, veliki vezir Ahmed-paša Hercegović.

¹⁵ Hammer, *Historija ...*, I, str. 302.

*Sa izgledom sunca carskoga on gleda:
Utvrda Kemah ide sve do neba.*

Ali-beg Hercegović Širi opisuje osvajanje utvrde Kemah, koja se sastoji od nekoliko zidina sazdanih na različitim razinama, “poput osam nebesa” (TFM:727). Počinju se oglašavati topovi i puške. Vojnici uzvičuju “*uzećemo Kemah, čak i kad bi on (Kemah) nebo bio*” (...*Kemāhi / Aluruz āsümān olursa dāhi*; TFM:732). Janjičari se penju na uzvisinu u blizini utvrde (TFM:741) i dobijaju dobar pregled tvrđave, počinju pucati, najprije iz pušaka, a potom i iz topova. Posada utvrde bježi tajnim putem, uviđajući da se tvrđava ne može braniti. Dosta je zarobljenih, a u utvrdi je nađeno i blaga čiju je vrijednost bilo teško procijeniti. Iz utvrde Kemah sultan se vraća do Sivasa gdje se odmara uživajući u ratnom plijenu (TFM:754).

U poglavlju *Osvajanje Vilajeta Zulkadr i poraz Alauddevlea / Feth-i Vilāyet-i Zü'l-ḳadr ve İnhizām-ı ‘Alā’u’ ddevle* (244a-246a) Širi opjevava zbivanja i ratovanje na istočnim granicama Carstva. Već ranije sultan Selim, još za boravka u Amasji a u vrijeme pohoda na šaha Ismaila, donosi odluku da kazni neposlušnost Alauddevlea, pošto Alauddevle nije ni izašao ispred vojske sultana Selima da ju dočeka, premda mu je sultan dao na upravu jednu pokrajinu u Carstvu. Sultan Selim šalje Sinan-pašu (TFM:768). Vojska na čelu sa Sinan-pašom pobjeđuje i kažnjava Alauddevlea. Sultan Selim se potom vraća u Istanbul (Konstantinopolj). Preko ljeta 1515. godine sultan boravi u Istanbulu, a preko zime u Edirni. Otac Ali-bega Hercegovića Širija – Ahmed-paša Hercegović već je peti put veliki vezir u Carstvu. Osvojen je Dijarbekir (Amida), Kurdistan, Bitlis i neka druga mjesta.

U poglavlju *Dolazak ostale vojske Selim-hana zbog šaha Ismaila / ‘Asker-i Diger-i Firistāden-i Selīm Hān berāyī Şāh-ı İsmā‘īl* (246a-247a) Ali-beg Hercegović Širi nastavlja opis borbe sultana Selima protiv šaha Ismaila. Naime, čim je šah Ismail čuo da je sultan Selim otišao iz Tebriza, odmah se vraća u Tebriz. Sultan Selim, nakon otpočete reforme vojske, počinje pripreme za nova osvajanja. Skupio je oko 40.000 vojnika za pohod prema istoku.¹⁶ Jedan dio vojske predvodi Sinan-paša. Vojska napreduje i stiže do Elbistana (TFM:842).

Odmah u narednom poglavlju *Povlačenje sultana Arapa pred anadolskom vojskom / İhtirāz Kerden-i Sultān-ı ‘Arab ez-‘Asker-i Rūm* (247a-247b) Širi opisuje borbe sultana Selima sa arapskim vođama u pokrajinama na granici Carstva. Prilikom savjetovanja na Divanu, Ahmed-paša Hercegović skreće pažnju na ranije postignuti sporazum

¹⁶ Hammer, *Historija ...*, I, str. 310.

između šaha Ismaila i egipatskog sultana, napominjući da mu je, još dok je i sam bio u zarobljeništvu kod egipatskoga sultana, skrenuta pažnja na to da će se sultan Egipta žestoko boriti da čuva i brani sveta islamska mjesta – Mekku i Medinu. Stoga se prvo moralo dobro diplomatski pripremiti za rat, napisani su mudri dopisi sultana koji su poslani sultanu Egipta. Pred pohod Selim daje tri glavna grada na čuvanje trojici njemu tada najpovjerljivijih ljudi: Edirnu sinu Sulejmanu Zakonodavcu, Istanbul veziru Piri-paši i Bursu veziru i šuri Ahmed-paši Hercegoviću. Sultan kreće na pohod u julu 1516. godine. Egipatski sultan Kansu Gavri već je stigao do Halepa i Šama sa oko 50.000 vojnika. U poglavlju *Dolazak izaslanika Selim-hana pred sultana Gavrija* / Resūl-i Firistāden-i Selīm Hān be-Cānib-i Sulṭān Ğavrī (247b-249a) Ali-beg Širi opisuje diplomatsko slanje glasnika sultanu Kansu Gavriju i obrnuto. Sultan Selim u svom pismu želi iskoristiti, kao opravdanje, i postojanje prethodnog formalnog saveza Kansu Gavrija i kizilbaša, te objašnjava sultanu Kansu Gavriju da je njegov pohod zapravo pohod na kizilbaše. O tome Širi piše i u poglavlju *Knjiga o svojstvima sultana Selim-hana pred Gavrijem* / Şıfat-nāme-yi Sulṭān Selīm Hān be-Cānib-i Ğavrī (249a-249b). Sultan Selim je, kako Širi dalje prenosi, u pismu Kansu Gavriju diplomatski napisao čak i sljedeće:

Ki sen hürmet ile Mekke-i şāhı
Medīne şehrinüñ şāhib kelāmı
(TFM:912)

*Jer ti si, s počašću, vladar Mekke
Glasnogovornik u ime grada Medine.*

Pismo do Kansu Gavrija nosi osmanski kaziasker. Širi potom piše o dolasku Selimove vojske na obale Eufрата (Resīden-i Selīm Hān be-Kenār-ı Āb-ı Furāt; 249b-250b). S druge strane okupljaju se arapska plemena, a o čemu Širi detaljno piše u posebnom poglavlju svoje poeme (*Dolazak skupina Arapa od Kansu Gavrija* / Āmeden-i Ṭavāyif-i ‘Arabān ez-Ḳansu Ğavrī; 250b-251b). Kansu Gavri je bio posljednji iz porodice Memluka koji je vladao Egiptom. Halep je jedno vrijeme priznavao vlast memlučkih vladara kako bi se zaštitio od vanjskih neprijatelja. U vrijeme pohoda sultana Selima na Halep, neka arapska plemena imala su dobre odnose sa Osmanlijama i nisu se upuštala u sukobe. U poglavlju *Dolazak glasnika Selim-hanova od Kansu Gavrija* / Āmeden-i Ḳāşid-ı Selīm Hān ez Ḳanşu Ğavrī (251b-252b) Ali-beg Hercegović Širi opisuje završne pripreme za okršaj sa Kansu Gavrijem. Potom nastavlja opis okupljanja arapskih plemena koja namjeravaju pružiti otpor Selimovoj vojsci (*Dolazak skupina Arapa od Kansu*

Gavrija / Āmeden-i Ṭavāyif-i ‘Arabān ez-Ḳanṣu Ġavri; 252b-255a). Brojne “zastave” Arapa iz Šama stižu do bojnoga polja (TFM:1009). Postrojavanje vojske počinje od ranog jutra. Čuju se ratni doboši i talambasi koji najavljuju boj. Počinje bitka, zemlja postaje crvena poput ruže (TFM:1024), svuda okolo lete kacige, štitnici i mačevi. Širi vrlo zanimljivo slika bitku: prah na bojnopolju bježi u nebeske visine od straha pred vojnicima, a nebo i kozmos tražeći sigurnost od istog straha opet vraćaju prašinu na glave junaka (TFM:1031-1032), od kola se prave štitovi, pucaju puške, vojske se pretvaraju u aždahe (TFM:1039), zemlju prekriva crveno more krvi. Sultan Kansu Gavri shvata da će izgubiti bitku, pada sa konja a “njegov prijesto postaje prašina u koju je pao” (TFM:1047). Kad se proširila vijest o smrti sultana Kansu Gavrija, njegova vojska bježi, a na bojnopolju ostaje mnoštvo srebra i zlata: zlata i srebra bilo je koliko i zemlje (*zer ü sîm oldı toprāga berāber; TFM:1055/II*). Uhvaćen je Hajri-beg, zapovjednik Halepa, koji se predaje Junus-paši. Hajri-beg ubrzo predaje ključeve od utvrde prepune blaga.

U poglavlju *Način osvajanja arapskih zemalja i poraz pravednog Tumana / Şüret-i Feth-i Bilād-ı ‘Arab ve İnhizām-i Ṭumān-ı ‘Ādil (255a-257a)* Širi opisuje nastavak pohoda sultana Selima na Egipat. Naime, sultan Selim se već u oktobru useljava u svoje zimsko boravište u Damasku, dok je u Kairu izabran novi sultan. Memluci su izabrali Tuman-bega. Sinan-paša sprema vojsku za pohod na Gazu. Sultan Selim naređuje odmazdu za pobunu u Gazi i Ramali, da bi odmah “skrušeno” otišao u posjet Kudsu (Jerusalemu), a potom u decembru 1516. u simbolični posjet mezaru Ibrahima peygambera u Hebronu (TFM:1138-1139). Slijedi poglavlje *Odlazak Selim-hana prema Egiptu i osvajanje / Reften-i Selīm Hān be-Cānib-i Mıṣrıyye ve Feth Kerden (257a-258a)*. Sultan Selim na tom pohodu također obilazi i Sveti Hram (Beytül-mukaddes), odnosno znameniti Mesdžid-i Aksa u Kudsu (Jerusalemu). Na putu prema Egiptu Selim dobija obavijest gdje su zakopani Tuman-begovi topovi, i to iskorištava za dalji tok osvajanja.

U poglavlju *Suočavanje Tuman-bega sa Selim-hanom sinom Bajazidovim / Muḳābele-i Ṭumān-bāy bā-Selīm Hān ibn Bayāzid Hān (258a-260a)* Ali-beg Hercegović Širi opisuje sukob osmanske vojske na čelu sa sultanom Selimom i egipatske vojske na čelu sa Tuman-begom. U borbi gine Sinan-paša, zapovjednik osmanske vojske. Ipak, kako se bitka nastavlja, Tuman-beg shvata da njegova vojska ipak ne može zaustaviti brojniju vojsku sultana Selima i daje se u bijeg. U poglavlju *Pristizanje Selim-hana do Bulaka (izvora) u Egiptu / Resīden-i Selīm Hān be-Būlāk Der-Mıṣır (260a-261a)* Širi detaljno opisuje osmansko

osvajanje Egipta. Obračun sa Tuman-begom traje tri dana i tri noći (TFM:1252). Širi daje dosta podataka o osvajanju i u narednome poglavlju: *Ustoličenje na prijestolje pravednosti u Egiptu zaštićenome / Nişesten Der-Taht-ı Ma‘delet-i Mışr el-Maḥrūsa* (261a-262b). Sultan Selim osvaja Kairo i konačno zauzima egipatski prijesto. Šalje Tuman-begu jednoga glasnika i četvericu kadija (TFM:1264) sa uputama. Kad je to vidio Tuman-beg, koji je bio prebjegao na istočnu stranu Nila, silno se razljutio i naredio da se Selimovo izaslanstvo simbolično izbatina, i na taj način simbolično ponizi. Selim kreće u novi pohod na Tuman-bega. Spahije se vrlo brzo okupljaju na obali Nila i prebacuju se na drugu stranu rijeke. Prvi stiže Mustafa-paša sa svojom vojskom i počinje boj, a potom se priključuje i Hajri-beg (TFM:1281-1282). Tuman-beg opet bježi. No, Tuman-beg brzo biva uhvaćen i doveden pred sultana Selima. U poglavlju *Pripovijest / Hikāyet* (262b-263a) Širi opisuje način na koji sultan Selim postavlja Hajri-bega za glavnog namjesnika Egipta (TFM:1295-1315). Ubrzo nakon ceremonija postavljanja novih namjesnika i smaknuća Tuman-bega, sultan se vraća u Istanbul i Edirnu.

U poglavlju *Povratak Selim-hana iz Egipta u pravcu Vilajeta Rum / Bāz-reften-i Selīm Hān ez-Mışr Be-Cānib-i Vilāyet-i Rūm* (263a-265a) Širi piše o namjeri sultana Selima da se u pratnji begova vrati u Istanbul. Sultan Selim stiže u prijestonicu, a zatim odlazi u Edirnu gdje provodi slobodno vrijeme. U tekstu Širijeve poeme slijedi dugačka elegija o bolesti i smrti sultana Selima. Širi prvo opisuje ruže u proljeće, a potom ranu jesen i, na kraju, vrijeme kada ruže posve vehnu na vjetrometini sudbine.

U poglavlju *Pripovijest o smrti Selim-hana sina Bajazida sina Mehmed-hanova / Hikāyet-i Vefāt-ı Selīm Hān ibn Bāyazīd Hān ibn Meḥemmed Hān* (265a-266a) Ali-beg Hercegović Širi kratko prelazi na sam opis smrti svoga daidže sultana Selima, 22. septembra 1520. godine. O događajima koji su uslijedili kad su sultana Selima stavili u tabut Širi piše u poglavlju *Ustoličenje sultana, sina Selim-hana, na prijestolje pravednosti / Nişesten-i Sultān ibni Selīm Hān Ber-Taht-ı Ma‘delet* (266a-267b). Ali-beg Širi Hercegović završava poglavlje opisom dolaska na vlast njegovog daidžića sultana Sulejmana Zakonodavca:

*Nişesten-i Sultān ibni Selīm Hān
Ber-Taht-ı Ma‘delet*

1400	Fenā milkünden ol mäh-ı sa‘adet / Beḳā dārīne çünkim itdi riḫlet Ağālar kim var İdi hidmetünde / Olurlardı müdām ānuñ ḳatında Görürler āradan fevt oldı sultān / Ḳılub her bīrisi āh İle efḡān
------	--

- Didiler çāre yoğ çün ĩre tağdĳr / Nihān itmek durur bu ĩſi tedbĳr
 Haber gōnderdiler a'yāna ol-dem / Ki gōzden gitdi ol rŭh-i mŭcessem
 Velĳ evlā budur kĳm ola pinhān / Ki bulmāya halel řānŭn-ı 'Osmān
 Eger halka bu sırr ola hŭveydā / řılurlar cŭmle milk ũ ſehri yağma
 1405 ĩrĳe tā ſehŭn ferzend-i cānı / Giyeye bāſına tāc-ı hŭsrevānı
 Bu sırrdan çün haberdār oldı erkān / Bu sırrı kıldılar cān içre pinhān
 Haber gōnderdiler ferzend-i ſāha / Gelŭb devletle irsŭn tahtegāha
 ſu resme vağ' iderler ĩdi erkān / Ki gŭyā zendedŭr sultān-ı devrān
 řıluban halka řarſu bōyle ſŭret / İderlerdi gir ũ 'ādetce hidmet
 1410 Gelŭb ſehzāde dāhi irdi bir gŭn / Haber gōnderdi ol bahtı hŭmāyŭn
 Bu cānibden çŭ oldĳlar haberdār / Kim irdi hŭsrev-i ferhunde dĳdār
 Getŭrdŭb halkı ol-dem her ne kim var / ſehŭn oldŭğĳnı itdĳler iğhār
 Çŭ bu sırrdan řamu halk oldı āğāh / Gōge çĳkdı ſadā-yı āhile vāh
 Kimi āğlar kimi yırtar yŭzĳni / Kimi yĳre ururdi kendŭzĳni
 1415 Kimi ſol resme eyler āh u efgān / ſadāsundan ikĳler çarh-ı gerdān
 Kimi çeſmŭnden eyle āğdur yāſ / Acĳğundan deñizde dōkŭnŭr řāſ
 Bu āteſ dōkmeyenŭn bağrı bŭryān / Kimĳnŭn dĳde-i nemnāki giryān
 Gelŭb bir yĳre hep erkān-ı Dĳvān / řamŭsı eyleyŭb feryād u efgān
 Gelŭben meyyit-i ſāhuñ řatĳna / řodĳlar ānı bir tābŭt içne
 1420 Dirĳgā řānı ol māh-ı sa'ādet / Ki āñā menzilĳdi bŭrc-i rif'at
 ſururken evc-i taht-ı rif'at ũzre / řodĳlar ānı mehdi miğnet ũzre
 řānı taht ĩken ānuñ pāyegāhı / Gōr āhir tahta oldı sāyegāhı
 řoyub tābŭta ol ſāhı cihānı / Getŭrdĳler o tābŭt içre ānı
 Çŭ çĳkdı taſra tābŭt ĩle ol ſāh / ĩriſdi gōklere feryād ile āh
 1425 Yola tābŭt-ı ſeh olub revāne / řamu řullārı baſlādı fiğāne
 Çāğırmağdan kimĳnŭn sĳnesi çāk / Kimĳnŭn āğlamağdan çeſm-i nemnāk
 Bu resme řağ' idŭb nĳçe beyābān / ĩriſdĳler varub ſehre ſitābān
 Haberdār oldı çŭn ſehzāde ol-dem / Kim irdi meyyit-i sultān-ı 'ālem
 Giyŭb mātem libāsun ol nigŭ-hŭ / Atāsı meyyitĳne çĳkdı řarſu
 1430 Ağĳdub gōzlerŭnden çeſme-i hŭn / Gelŭb ĩriſdi ol bahtı hŭmāyŭn
 řılŭban nāle vŭ feryād u efgān / Yŭrĳdi ũnce ol sultān-ı devrān
 Bu resm ĩle girŭben ſehr içne / řodĳlar vārub ānı bir zemĳne
 Cu genc ĩdi vŭcŭd-ı ſāh-ı 'ālem / řodĳlar ānı hāk içre hemān-dem
 Mekānı yebken ānuñ evc-i eflāk / Gōr āhir oldı yĳri tahte-i hāk
 1435 Dŭtŭben mātem ol bahtı hŭmāyŭn / ſu'ŭd itdi ſerefle tahta bir gŭn
 Yĳne zeyn oldı o reng-i keyānı / Sa'ādet buldı tāc-ı hŭsrevānı
 ſeref buldı serĳr-i Āl-ı 'Osmān / Anuñ nām ĩle sikke oldı handān
 ĩlāhi 'ōmrŭni pāyende eyle / Mŭbārek řal'atun tābende eyle
 ſerefle ağteri tābende olsun / Añā āzādeler hep bende olsun
 Nitākim yāta ol yirde muħalled / Bunuñ 'ōmrĳni yā Rabb eyle sermed

Cihān içre ānı manşūr eyle / Hemīşe düşmenün maḫhūr eyle
Bi-ḥamdillāh ki bu şāhāne-nāme / Anuñ nām ile irdi ihtimāme
Bu ŞİRİ derd-mende eyle raḥmet / İlāhi raḥmetüñ çok kıl ‘ināyet
(TFM:1398-1443)

Ustoličenje sultana, sina Selim-hana
na prijestolje pravednosti

*Sa zemlje prolazne taj mjesec sreće
Čim u kuću vječnosti ode
Age što bijahu u službi njemu
Uz njega neprestano bijahu
Vide sad – od njih sultan ode
Svako od njih uzdisaše i jaukaše
Rekoše – pošto nema spasa kad stići treba ono što suđeno je
Ovu stvar tajiti, to u planu je
Viđenijim ljudima tad su vijest poslali:
Kako iz oka, duše, ode taj duh otjelovljeni
Ali, najpreče ovo je – nek sve to skriveno ostane!
Da Osmanov zakon smutnja ne snađe
Ako se ova tajna narodu obznani
Sav imetak i grad biće opljačkani
Nek ona stigne do padišahova sina najdražega
Nek on na glavu stavi krunu dostojnu vladara
O tajni toj tako državni velikani obaviješteni postadoše
Ovu tajnu oni su skrili unutar duše
Vijest su poslali sinu padišahovome
– Nek u sreći dođe, stigne do Prijestonice!
Državni velikodostojnici, za priliku tu, predstaviše
Kao da, tobože, sultan ovog vremena još živ je
Prema narodu bi tako lice pokazivali
Da bi oni, kako su navikli i po običaju, služili
Princ je došao, a sunca još bijaše
Vijest je odaslao on carske sreće
I sa te strane tako ljudi obaviješteni postadoše:
– Eto, došlo je blagoslovljeno vladarsko lice!
Narod skupiše, koga god tada bijaše
Da je vladar on, tad obznaniše
I tako sav narod o tajni ovoj obaviješten je
Krici tuge i žalopojki do neba se digoše
Neko plače, neko grebe lice svoje
Neko s’ baca, po zemlji prostire*

*Neko tom prilikom uzdiše i jauče
Od bola za njim, sultanom, točak sudbine razdijeli se na dvoje
Neko pušta da mu iz oka teku suze
Od bola za njim raspada se u moru kamenje
Ove grudi što vatru ne sipaju, naprosto gore
Nečije oko suzama ispunjeno je
Na jedno mjesto dođoše svi velikodostojnici Porte
Svi jaukaše i glasno plakaše
Dolazeći u blizinu umrloga vladara
Staviše ga unutar tabuta
Ah žalosti, gdje je taj mjesec sreće!
Sad mu mjesto počinka postade visoko sazviježđe!
Dok stajaše, na vrh visokoga prijestolja
Oni ga staviše, kolijevka njegova na mucu postavljena je
Doista, dok je prijestolje bilo nivo gdje stajaše
Gle, na kraju daskom postade mjesto gdje mu sjena pade!
Tog vladara svjetskoga u tabut staviše
I u tom tabutu ga doniješe
Pošto vladar sa tabutom van prijestonice izađe
Vapaji i uzdisaji do nebesa dosegnuše
Tabut vladara na put pođe
A sve sluge njegove jaukati počеше
Nečije su grudi zbog glasna prizivanja raspuknute
Nečije oko, zbog plakanja, suzama ispunjeno je
Puno su, u ovoj prilici, polja presijekali
Užurbano pristizujući, u grad dolazili
Kad u to vrijeme princ obaviješten bijaše
Da mrtvo tijelo sultana svijeta stiže
Oblačeći odjeću žalosti, taj lijepo odjeveni
Pred očevo mrtvo tijelo se pojavi
Iz svojih očiju pusti da česma krvi potekne
Dolazeći priđe on, sreće kraljevske
Dok je krik puštao, jecaje i vapaje
Taj sultan vremena svog, ispred išao je
U ovakvom prizoru, u grad ulazeći
Stigoše i na zemlju ga spustiše
Kao da tijelo vladara svijeta riznica blaga bijaše
Odmah ga u zemlju staviše
Dok stalno njegovo mjesto na vrh nebesa bijaše
Gle, mjesto njegovo na kraju daska praha postade*

*Dok je tugovao ovaj čovjek vladarske sreće
Jednog dana na prijestolje se sa počastima ispe
Opet ta boja vladara primi ukrase
Kruna carska sreću pronade
Čast zadobi prijestolje porodice Osmanove
Kovanica novčana sa njegovim imenom nasmiješi se
O Bože, život njegov učini vječnim
Njegovo blagoslovljeno lice učini blistavim
Nek svijetla zvijezda njegova blistava uz počasti bude
Slobodni njemu neka stalno služe
Neka tako na tom mjestu ovjekovječen zasjedne
O Gospodaru, učini da život njegov vječan bude
Ti njega pomози na svijetu ovome
Nek stalno neprijatelja svoga pobjeđuje
Hvala Bogu da ova Šahnama – knjiga što kraljevska je
S imenom njegovim do upotpunjenja stigne
Milost podari ŠIRIJU ovome, tužnome
O Bože moj, pažnju pokaži – Tvoja milost velika je!*

Pjesnik Ali-beg Širi Hercegović najljepšim epitetima opisuje svoga daidžića, sultana Sulejmana Zakonodavca, koji je vodio računa o njemu i nakon smrti sultana Selima. U vrijeme dok je pjesnik Ali-beg Hercegović Širi pisao svoju poeziju, na Dvoru je svoja djela počeo pisati i čuveni historičar, putopisac, kartograf, matematičar, minijaturist, kaligraf i pjesnik Nasuh Matrakči Bošnjak sin Karađoza, iz Visokog. No, iako je Matrakči pisao kronike, Širi se može smatrati utemeljiteljem historijske narativne “poetizirane” kronike u stihu u bošnjačkoj književnosti na orijentalnim jezicima.

5. NARATIVNA TEHNIKA U POEZIJI ALI-BEGA HERCEGOVIĆA ŠIRIJA

Prilikom analize pripovjedne tehnike Ali-bega Hercegovića Širija u djelu *Povijest osvajanja Egipta*, treba još jednom napomenuti sljedeće: djelo je historijske naravi, a opis historijskih događaja odvija se kroz poglavlja koja su prepuna stereotipiziranih *narativnih historijskih slika / prizora (resm-i hikāyī)*. Stvara se dojam da Širi u svojoj poeziji slijedi logiku i tehniku pisanja sličnu tehnici slikanja klasične perzijske minijature. Svaka narativna slika (minijatura), pri opisu bitaka i likova, prepuna je živih boja. Likovi su po nečemu slični i čine cjelinu

tek u ukupnom kontekstu. Nemoguće je isključiti samo jedan lik, a da se ne naruši cjelovitost ukupne kompozicije poetske naracije u tekstu poeme. Širi je i majstor individualnog pripovjednoga zapleta, ali i sljedbenik ustaljenog, tradicionalnog modela pripovijedanja. Treba imati na umu da narativne slike / prizori u Širijskoj poeziji, po svojoj naravi i načinu opisa, ponajprije fiksiraju historijsku perspektivu djela. Dakako, o upotrebi *tehnike "prizora"* (resm / رسم) u narativnim mesnevijama, bilo da se radi o historijskim, tesavufskim, profanim ljubavnim ili pedagoško-didaktičnim u užem smislu, može se govoriti na različite načine. Narativne mesnevije neprestano nastoje smjestiti priču u okvire zadanih arhitipiziranih prizora. Te narativne slike (prizori) nose i ideološki pečat i ideju djela. One su svojevrsni kod za dešifriranje djela u cjelini. U mistici su ti prizori "duhovne *paslike* (resm / رسم), nastale u svijetu duša (ezelu) prije stvaranja tjelesnog čovjeka", u historijskoj narativnoj poeziji to su *praslike* (resm / رسم) događaja koji su ušli u historijsku tradiciju kao svojevrsni "mitovi", uzori (u aristotelijanskom smislu) koji pokazuju kakvi junaci i vojskovođe zapravo trebaju biti da bi bili vrijedni kolektivnog historijskog pamćenja. Dakako, svaka narativna "slika" u Širijskom djelu *Povijest osvajanja Egipta* teži da postigne sljedeće osobine tipične za historijske mesnevije: a) zaokruženost u prikazu događaja; b) opisivanje u granicama logičke vremenske cjeline; c) da po obimu, veličini, bude prikladna samom događaju koji opisuje. Historijska mesnevija, po redoslijedu poglavlja i po tehnici opisa / nizanja događaja, predstavlja djelo prilično razvijene i stabilne šablonizirane strukture sa snažnim utemeljenjem u povijesnoj realnosti.

U Širijskoj mesneviji *Povijest osvajanja Egipta*, kao i u ostalim narativnim historijskim mesnevijama, događaji se opisuju u logičnom uzročno-posljedičnom nizu, s jako malo odstupanja. Opći zapleti nose gotovo iste poruke, dok mjestimični komentari i aluzije prelaze u opća mjesta djela. Zapleti u Širijskoj historijskoj mesneviji *Povijest osvajanja Egipta* uglavnom slijede pravila kronološkog nizanja događaja: opisi manjih događaja i detaljnih priprema za boj učestvuju u građenju veće i šire slike samog događaja. Granice između poglavlja često bivaju mjestima narativnoga zapleta. Za razliku od zapleta i raspleta u nehistorijskoj poeziji (mističkoj, filozofskoj, ljubavnoj, pedagoško-didaktičkoj), rasplet u historijskim mesnevijama više je posljedica historijskoga slijeda događaja, a manje je produkt pjesnikovog poetskog poigravanja u zadanoj pretpostavljenoj narativnoj strukturi djela. Leksika iz historijskog stručnog registra i inventar stilističkih sredstava tipičnih za narativnu historijsku poeziju nužno ograničava poet-

ski okvir poglavlja i logičkih cjelina unutar samog djela. Osim nekih leksema iz domena vojne i administrativno-upravne terminologije, u djelu se sreće i leksika uobičajena i u ostalim tipovima narativnih mesneviya.

Upotreba izražajnijih stilističkih sredstava (ekspresivnijih leksema, kolokacija ili frazema) u historijskim mesneviyama ograničena je općom kompozicijom semantičke zaokruženosti djela. Slikanje događaja u historijskoj mesneviyi, može, sa aspekta ekspresivnosti, sadržavati “prejake slike” (zemlja crvena od krvi poput ruže je, nebo se ispunjava prašinom bježeći od dviju sukobljenih vojski, teku potoci krvi, od vojske se preplaše “krokodili u vodi i panteri u pustinji” i sl.), ali, kao što se vidi i u Širijevoj poemi *Povijest osvajanja Egipta*, ne smije se iznevjeriti temeljna ideja “historičnosti” djela. Naprimjer, u historijskoj mesneviyi pojedinci nikad ne pobjeđuju pretjerano velik broj neprijateljskih vojnika: tako obično brojnija, jača, bolje naoružana i taktički spremnija vojska pobjeđuje. To je temeljni duh historijske mesneviye. Bez obzira na to što je Širi u biti posrednik između čitatelja i događaja, sklon i povremenom lirskom opisu pojava, on u djelu *Povijest osvajanja Egipta* ni u kom slučaju nije pjesnik koji se zaogrće “nehistorijskom fikcijom”.

Na kraju, jedinstvo djela i jedinstvo kronologije u Širijevom djelu *Povijest osvajanja Egipta*, kao i u ostalim historijskim poetiziranim narativnim mesneviyama, ne isključuje mogućnost pjesnikovog “osobnog” izbora određenih događaja koji će biti predmetom opisa. No, problem fokalizacije prilikom opisivanja historijskih događaja nije prisutan samo u poeziji: isti je slučaj i sa proznim kronikama, kao i sa historijskim tekstovima općenito. Zapravo, ne treba zaboraviti da su i poezija i proza tek “posude” za prenošenje istog ljudskoga iskustva, bilo to iskustvo historijske ili neke druge naravi. Nije razlika između pjesnika i historičara u tome što bi jedan pisao u stihu a drugi u prozi: razlika može biti samo u naravi opisa – da li se opisuje (stvarno) ono što se zbilja dogodilo ili, pak, ono što se moglo dogoditi (fiktivno).¹⁷ Dakle, ako je opis historijski vjerodostojan, onda je i pjesnik historičar. S obzirom na narav opisa događaja u djelu *Povijest osvajanja Egipta*, Širi je istovremeno i pjesnik i historičar kroničar¹⁸, bez obzira na manju ili veću artificijelnost u jezičkom izrazu prilikom prilagođavanja teksta

¹⁷ Riker, Pol (1993:57) *Vreme i priča* (prev. S. Miletić i A. Moralić), Sremski Karlovci & Novi Sad.

¹⁸ Dakako, mislimo na značenje riječi historija / *tarih* u onom smislu kako se ta riječ razumijevala u periodu kad je živio Ali-beg Širi Hercegović.

metričkom obrascu djela koje piše. Ono što pjesništvo u historijskim poetiziranim kronikama izdvaja od puke historiografije jesu univerzalne filozofske poruke koje pjesnik na sebi svojstven način odašilje čitateljima.

Ritmička struktura narativnog teksta u Širijevom djelu *Povijest osvajanja Egipta* slična je ritmičkoj strukturi sličnih djela u književnosti na osmanskome jeziku s početka 16. stoljeća. Rima, ma koliko ponekad usiljeno zvučala i ma koliko oneobičavala sintaksu rečenice, ipak predstavlja posebnu vrstu mimetizirajućega konektora u književnim tekstovima. U Širijevim stihovima se često sreće hladni deskriptivni stil u kojem se *tipologija* zapleta gradi na unaprijed i na poseban način definiranim oprekama *plemenitost* ili *niskost karaktera* (iako ni to nije opće pravilo), a razrješenje se nudi kao puka neminovnost: kraj epizode ima ili sretan ili nesretan svršetak. Kao po nekom prešutnome pravilu, opisuju se borbe, a izbjegavaju se detaljniji opisi dvorskih intriga i spletki.

Ali-beg Hercegović Širi obavještava, ali i podučava primjerima iz historije – on bira pozitivne primjere / uzore koje dodatno opisuje i podučava “kolektiv” o hrabrosti, junaštvu, mudrosti i umijeću ratovanja, kao i o umijeću vođenja države i svjetskoga carstva kakvo je Osmansko carstvo. Tvrdnja kako “vrijeme postaje ljudsko vrijeme u onoj mjeri u kojoj je organizirano na pripovjedni način i da priča dobija svoje puno značenje kada postane uvjet vremenskoga postojanja” (P. Riker)¹⁹ samo je djelomično tačna. Naime, ona je uglavnom prihvatljiva ako mislimo na vrijeme u značenju ljudskoga iskustva u najširem smislu koje se namjerava pričom prenijeti na suvremenike ili buduće generacije. Prešutne referencije u opisima određenih događaja uglavnom su skrivene u alegorijama i metaforama koje je u historijskim djelima katkad teško odgonetnuti, dok se simbolika zadržava na simbolima preuzetim iz kolektivne tradicije.

Težnja pjesnika poetizirane historijske kronike da svojim djelom gradi što cjelovitije slike (prizore) dio je opće ljudske težnje da naglasi kakvu vremenom potvrđenu poruku i/ili iskustvo.²⁰ Kad Širi opisuje ružu koja cvjeta, raste i savija se od starosti, zapravo aludira na sultana Selima, a način opisa sultanove starosti i bolesti u Edirni ukazuje na poseban način iskazivanja određenih životnih istina. Zapravo, i kad govori o boju kod Čaldirana i kad govori o ružičnjaku gdje neke ruže

¹⁹ Vidi: Riker, Pol (1993:73) *Vreme i priča* (prvi tom, prev. S. Miletić i A. Moralić), Sremski Karlovci & Novi Sad

²⁰ S jedne strane vrijeme može imati i svoje mističko naličje, a može biti i metaforički sažeto u pasliku. Paradoks poimanja vremena samo se rastvara kroz priču.

vehnu, on ustvari skreće pažnju na pasliku / prizor (resm), odnosno ideju koju opisuje. Širi “slika” vrijeme (tačnije, iskustvo), slika priču (zbir iskustava), gradeći opet veću sliku i mozaik koji želi predstaviti čitateljima.

Ako sa aspekta strukture promatramo Širijevu poemu, uočiti ćemo da je ona dvostruko zasvođena: i kronološki ustrojenim nazivima poglavlja, ali i slikama prizora unutar poglavlja koje se povremeno prelijevaju preko formalnih granica pojedinačnih poglavlja. Širijevo narativno djelo *Povijest osvajanja Egipta* sastoji se od različitih narativnih razina, koje se naizmjenično smjenjuju sa nadomještavajućim deskriptivnim cjelinama, te je razumijevanje narativnih cjelina uvjetovano i recepcijskim poniranjem u raznolike mreže različitih narativnih figura u tekstu.

KA NARATIVNOJ SKICI DJELA
POVIJEST OSVAJANJA EGIPTA 1517. GODINE
BOSANSKOG PJESNIKA
ALI-BEGA HERCEGOVIĆA ŠIRIJA

Sažetak

U radu se predstavlja rukopisno djelo *Tārīh-i Feth-i Mişr* (*Povijest osvajanja Egipta*). Autor djela je Ali-beg Hercegović Širi, sin velikog vezira Ahmed-paše Hercegovića (Hersek-zade), odnosno unuk Hercega Stjepana Kosače i unuk sultana Bajazida II. Rukopis djela se nalazi u Topkapi Saraju (Topkapı Sarayı Müzesi – Emanet Hazinesi, TY Nr. 1433/II). Djelo ima 99 strana (218b-267b), sa prosječno po 15 distiha (30 stihova) na jednoj stranici. Ukupno ima 1433 distiha (2866 stihova). Širijevo poetsko djelo *Povijest osvajanja Egipta*, s obzirom na svoju strukturu i sadržaj, podsjeća na sva ostala prozna i poetska djela koja su posvećena sultanu Selimu Javuzu, a u književnosti i historiji poznata su kao *selimname* (djela o sultanu Selimu). Djelo Ali-bega Hercegovića Širija predstavlja jednu od ranih poetiziranih kronika u bošnjačkoj književnosti na turskom jeziku. Narativno djelo *Povijest osvajanja Egipta*, koje je napisao Ali-beg Hercegović Širi, sastoji se od različitih narativnih razina, koje se naizmjenično smjenjuju sa nadomještavajućim deskriptivnim cjelinama, te je razumijevanje narativnih cjelina uvjetovano također i slojevitim recepcijskim poniranjem u raznolike mreže različitih narativnih figura u tekstu.

TOWARDS A NARRATIVE SKETCH OF
A HISTORY OF CONQUEST OF EGYPT IN 1517
BY BOSNIAN POET ALI-BEY HERCEGOVIC SHIRI

Summary

The paper presents the manuscript *Tārīh-i Feth-i Mıṣr* (*A History of Conquest of Egypt*). The author is Ali-bey Hercegovic Shiri, son of the Grand Vizier Ahmed-pasha Hercegovic (Hersek-zade), or grandson both of Duke Stjepan Kosača and Sultan Bayazid II. The manuscript is kept at Topkapi Saray (Topkapı Sarayı Müzesi - Emanet Hazinesi, TY Nr. 1433/II). It has 99 pages (218b-267b), with an average of 15 couplets (30 lines) per page and a total of 1,433 couplets (2,866 lines). With respect to its structure and content, Shiri's poetic work *A History of Conquest of Egypt* (*Tārīh-i Feth-i Mıṣr*) is reminiscent of all other prose and poetic works dedicated to Sultan Selim Yavuz, in literature and history known as *Selimnamahs* (works about Sultan Selim). Ali-bey Hercegovic Shiri's work is one of the early poetized chronicles in Bosniak literature in the Turkish language. The narrative work *A History of Conquest of Egypt*, written by Ali-bey Hercegovic Shiri, consists of different narrative levels with interchanging substitute descriptive units, so that understanding the narrative units is also subject to stratified receptive penetration into various narrative figures in the text.

Key words: Turkish literature, 16th century, narrative poetized chronicles, Ali-bey Hercegovic Shiri.